

УДК 338.43(477):339.923

DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-3583/40.13>

Шишковський А.О.

аспірант

Західноукраїнський національний університет
ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-0598-7699>

РОЛЬ АГРАРНОГО СЕКТОРУ У ФОРМУВАННІ ІНСТИТУЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

У статті досліджено роль аграрного сектору у формуванні інституційної моделі розвитку України в умовах повоєнної відбудови та європейської інтеграції. Актуальність теми зумовлена стратегічним значенням сільського господарства для економічної стійкості держави, відновлення сільських територій, продовольчої безпеки та адаптації до норм ЄС. Методологічну основу становлять інституційний, структурно-функціональний, порівняльний і аналітичний підходи. Обґрунтовано, що майбутня траєкторія розвитку аграрного сектору визначатиметься вибором між моделлю концентрації великотоварного виробництва та більш збалансованою моделлю, орієнтованою на підтримку сімейного фермерства, сільських громад і екологічної стійкості. Доведено, що саме аграрна сфера є одним із ключових полігонів інституційного проектування повоєнної України.

Ключові слова: аграрний сектор; інституційна модель розвитку; повоєнна відбудова; європейська інтеграція; Спільна аграрна політика; сільські території.

Постановка проблеми. В умовах повномасштабної війни, повоєнної відбудови та поступової інтеграції України до Європейського Союзу аграрний сектор набуває не лише економічного, а й стратегічного інституційного значення. Саме у цій сфері концентруються питання продовольчої безпеки, зайнятості на сільських територіях, експортної конкурентоспроможності, державного регулювання, земельних відносин, бюджетної підтримки, екологічної стійкості та адаптації до норм ЄС. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває дослідження того, яким чином трансформація аграрного сектору впливає на формування інституційної моделі розвитку України в умовах повоєнної відбудови [1; 2; 3; 20; 26].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання трансформації аграрного сектору України в контексті війни, європейської інтеграції та повоєнної відбудови висвітлюються в низці сучасних праць. Albaladejo Román A. [1; 30] аналізує вплив війни та євроінтеграційних процесів на українське сільське господарство, а також значення українського виробництва для продовольчої та білкової безпеки ЄС. Mamonova N., Borodina O., Kuns V. [2], а також Mamonova N. [9] досліджують структуру українського аграрного сектору, стійкість різних типів господарств у воєнний період і соціальне значення дрібного фермерства. Cochet H., Levesque R., Jaubertie C., Pardon L., Randimbivololona C., Sanchez D. [7] та Cochet H. [8] розкривають історичні витоки сучасної аграрної моделі України й взаємодію між великими підприємствами та домогосподарствами. Matuszak S. [11; 17] характеризує експортну спеціалізацію українського аграрного сектору та трансформацію зовнішньоторговельних потоків після 2014 року. Vogonos M. та ін. [12], Moldavan L.

та ін. [13], Lvasseur S. [14], Demay J. та ін. [15], Gagalyuk T. та ін. [16] акцентують увагу на чинниках конкурентоспроможності, екологічних ризиках і структурних обмеженнях великотоварного агровиробництва. Blockmans S. [21], Emerson M. [22], Darvas Z. та ін. [23], Régnier E. та ін. [24], European Commission [20; 26] зосереджуються на бюджетних, політичних та інституційних наслідках можливого вступу України до ЄС, а Neyter R., Zorya S., Muliar O. [3] і Nivievskiy O., Neyter R. [27] – на збитках аграрного сектору та потребах його відновлення. Водночас Nivievskiy O., Iavorskiy P., Donchenko O. [25] окремо наголошують на ролі малих фермерів і домогосподарств у сільській економіці та необхідності їх адресної підтримки. Попри значну кількість праць, у наявних дослідженнях переважає або галузевий, або зовнішньоторговельний, або суто політико-інституційний ракурс. Недостатньо розкритим залишається комплексний підхід до аграрного сектору як до одного з базових чинників формування інституційної моделі розвитку України в умовах повоєнної відбудови та європейської інтеграції.

Метою статті є визначення ролі аграрного сектору у формуванні інституційної моделі розвитку України в умовах повоєнної відбудови та європейської інтеграції, а також виявлення ключових структурних, економічних, соціальних, екологічних і політико-інституційних викликів, пов'язаних із можливим вступом України до ЄС. Для досягнення поставленої мети у статті проаналізовано внутрішню структуру українського аграрного сектору, чинники його конкурентоспроможності, суперечності сучасної моделі розвитку, трансформацію торговельних відносин з ЄС та потенційні наслідки інтеграції України до спільного європейського ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сільське господарство традиційно посідає центральне місце в економічній системі України, а в умовах війни, повоєнної реконструкції та європейської інтеграції його значення лише зростає. Аграрний сектор виступає не лише одним із провідних джерел валютних надходжень, зайнятості та продовольчої безпеки, а й сферою, у якій особливо виразно проявляються ключові суперечності майбутнього розвитку держави: між концентрацією і соціальною інклюзивністю, між ринковою ефективністю й екологічною стійкістю, між потребами швидкої реконструкції та необхідністю довгострокового інституційного проектування. Саме тому аналіз аграрного сектору України в контексті відбудови та зближення з Європейським Союзом має важливе значення для осмислення ширшої проблеми — формування інституційної моделі розвитку України в умовах повоєнної відбудови [1; 2; 3].

Сільськогосподарські переговори традиційно вважаються одними з найскладніших у процесі вступу до Європейського Союзу. Це пояснюється, з одного боку, винятковою важливістю *acquis communautaire* у сфері сільського господарства, а з іншого — масштабною роллю Спільної аграрної політики ЄС у бюджетній і регуляторній системі Союзу. Складність таких переговорів значно зростає тоді, коли країна-кандидат є великою аграрною державою, спроможною істотно змінити баланс сил на європейському ринку. Україна саме й належить до таких держав. Її значна територія, унікальні ґрунтово-кліматичні умови, високий експортний потенціал та стратегічне місце в міжнародних продовольчих ланцюгах роблять її не просто черговим кандидатом на вступ до ЄС, а системним чинником можливої трансформації самої європейської аграрної політики [1; 20; 22; 23].

Україна, яка офіційно подала заявку на членство в Європейському Союзі наприкінці лютого 2022 року, практично відразу після початку повномасштабного вторгнення Росії, стала учасником не лише геополітичного, а й глибокого інституційного процесу. Її євроінтеграційний рух означає не просто зміну зовнішньопо-

літичного вектора, а поступове включення в складну систему норм, правил, адміністративних практик, бюджетних механізмів і регуляторних стандартів ЄС. В аграрній сфері це питання набуває особливої ваги, оскільки саме тут перетинаються інтереси держави, бізнесу, сільських громад, міжнародних партнерів та наднаціональних інституцій [1; 2; 19].

Аграрний сектор є одним із базових елементів економіки України. На нього припадає близько 10% валового внутрішнього продукту, майже 15% зайнятості та близько 40% експорту (табл. 1). Для сільських територій, де проживає значна частина населення країни, сільське господарство залишається основним джерелом доходу, а отже, виконує не лише виробничу, а й соціальну функцію. У структурі української економіки аграрний сектор є водночас інструментом забезпечення продовольчої безпеки, джерелом зовнішньоторговельної стабільності та важливим чинником територіального розвитку [4; 6].

Проте аграрна структура України не є однорідною. Її не можна звести до спрощеної бінарної моделі, у якій співіснують лише надвеликі аграрні корпорації та дрібні селянські господарства. Насправді українське сільське господарство включає кілька різних організаційно-економічних моделей, кожна з яких має власну логіку функціонування, соціальне значення, рівень капіталізації та місце у системі національного розвитку.

Офіційна статистика дозволяє виокремити, з одного боку, комерційні сільськогосподарські підприємства, а з іншого — сільські домогосподарства, які переважно функціонують у напівнатуральному форматі. Сільські домогосподарства становлять мільйони одиниць і забезпечують значну частину національного аграрного виробництва, обробляючи при цьому відносно невеликі земельні ділянки. Комерційний сегмент, своєю чергою, включає сімейні фермерські господарства, підприємства першого покоління та агрохолдинги (табл. 2) [2; 5; 6; 7].

Сімейні фермерські господарства за своїми масштабами наближені до європейського типу аграрного

Таблиця 1 – Значення сільського господарства в українській, французькій та європейській економіках

	Україна	Франція	ЄС
Сільське господарство у ВВП (%)	10,6	1,6	1,6
Частка сільського господарства у зайнятості (%)	14,7	2,7	3,8
Агропродовольчий експорт (% від загального експорту)	40,6	9,1*	8,9
Агропродовольчий імпорт (% від загального імпорту)	9,5	7,2*	5,9

Джерело: Моніторинг та оцінка аграрної політики 2023: адаптація сільського господарства до змін клімату. OECD Publishing [4]

Таблиця 2 – Українські сільськогосподарські підприємства за розміром

Розмір (у гектарах)	Кількість підприємств	Частка (%)	Площа (у тисячах гектарів)	Частка (%)
< 10	3 593	9,2	20,1	0,1
10–50	12 496	31,8	400,6	1,9
50–100	5 167	13,2	373,4	1,8
0–100	21 256	54,2	794,1	3,8
100–500	9 371	23,8	2 290,3	11,0
500–1000	3 228	8,2	2 314,1	11,1
1000–5000	4 845	12,3	10 150,4	48,8
> 5000	601	1,5	5 273,8	25,3

Джерело: Державна служба статистики України [5; 6]

виробника. Вони значною мірою базуються на родинній праці, мають відносно помірний земельний банк і здатні забезпечувати більш соціально вкорінену модель господарювання. Підприємства першого покоління є прямими спадкоємцями колишніх радянських структур, адаптованими до ринкових умов. Агрохолдинги ж становлять найбільш концентровану та капіталомістку форму організації українського агробізнесу. Саме вони відіграють ключову роль у виробництві зернових і олійних культур на експорт, контролюючи значні площі земель і весь ланцюг руху продукції – від поля до зовнішнього ринку.

Така багатошарова структура надзвичайно важлива для дослідження інституційної моделі розвитку, адже вона демонструє, що український аграрний сектор не є нейтральним у соціальному чи політичному сенсі. Різні типи господарств генерують різні ефекти: одні створюють валютні надходження і забезпечують міжнародну конкурентоспроможність, інші підтримують зайнятість, локальні ринки, продовольчу безпеку та соціальну стабільність у сільській місцевості. Отже, вибір пріоритетної моделі розвитку аграрного сектору водночас означає вибір пріоритетів державної політики й загальної моделі повоєнного відновлення.

Сучасна структура сільського господарства України значною мірою сформувалася під впливом радянської спадщини. У радянський період аграрне виробництво базувалося на колективізованих формах господарювання – колгоспах і радгоспах, які одночасно виконували виробничі, соціальні та інфраструктурні функції. Селяни працювали в цих структурах, але паралельно вели індивідуальне підсобне господарство на присадибних ділянках. Така подвійна модель існувала не як випадковий компроміс, а як системно закріплена форма співіснування колективного і приватного елементів у сільському господарстві [7; 2].

Після розпаду СРСР земельні ресурси були розподілені між колишніми працівниками колгоспів і радгоспів у формі паїв. Однак цей процес не супроводжувався рівномірним розподілом виробничого капіталу, інфраструктури та організаційних можливостей. У результаті велика кількість формальних власників землі не мала ресурсів для самостійного виробництва, а це створило передумови для орієнтації на орендну модель та подальшої концентрації земель у руках великих операторів.

Таким чином, сучасні агрохолдинги та великі підприємства не виникли з інституційного вакууму. Вони багато в чому постали на основі просторової, організаційної та соціальної спадщини радянського села. Водночас сільські домогосподарства також зберегли функції, коріння яких сягає радянської доби: вони залишаються важливим інструментом виживання, продовольчого самозабезпечення й локальної економічної адаптації у кризові періоди [8; 9].

Для теми інституційної моделі розвитку це має принципове значення. Повоєнна реконструкція України не розпочинатиметься «з нуля»; вона відбудуватиметься на базі вже наявних інституційних траєкторій, історично сформованих моделей взаємодії між державою, власністю, працею та сільською спільнотою. Тому будь-яка стратегія відбудови аграрного сектору повинна враховувати не лише сучасні економічні показники,

а й історично сформовані типи легітимності, соціального сприйняття та практик господарювання [8; 10].

Однією з ключових причин, чому Україна розглядається як стратегічно важливий аграрний актор, є її висока конкурентоспроможність на світових ринках. Вона спирається на поєднання природних, економічних і організаційних чинників. До природних належать надзвичайно великі площі ріллі, родючі чорноземи та загалом сприятливі кліматичні умови. До економічних — відносно низька вартість землі та праці, а також менша собівартість виробництва в порівнянні з багатьма країнами ЄС. До організаційних – висока концентрація виробництва, розвинені експортні ланцюги та орієнтація великих компаній на зовнішні ринки. Проте конкурентоспроможність українського аграрного сектору має і зворотний бік. Модель інтенсивного розвитку, яка утвердилася у 2000-х роках, значною мірою будувалася на вузькій спеціалізації у виробництві зернових та олійних культур, насамперед кукурудзи, пшениці, соняшнику, ріпаку та сої. Така стратегія забезпечила швидке нарощування експорту, однак водночас сприяла скороченню біологічного різноманіття агроландшафтів, зменшенню частки тваринництва, виснаженню ґрунтів, зростанню залежності від синтетичних добрив і посиленню ерозійних процесів [9; 10].

Із соціального погляду домінування великих комерційних господарств не завжди означає розвиток сільських територій. Висока механізація та капіталомісткість виробництва дозволяють досягати значних обсягів продукції за відносно невеликої кількості зайнятих. У результаті сільське населення часто не отримує пропорційної вигоди від зростання аграрного експорту, а значна частина доданої вартості концентрується у великих корпоративних структурах. Це створює ризик поглиблення просторової й соціальної нерівності, особливо в умовах повоєнного відновлення, коли питання зайнятості, доходів та життєздатності сільських громад набувають особливої гостроти [11; 16].

У цьому контексті український аграрний сектор постає як сфера, де необхідно шукати баланс між продуктивністю та стійкістю, між глобальною конкурентністю і локальною соціальною функцією. Саме цей баланс і є одним із ключових питань формування інституційної моделі розвитку держави [11; 12; 13; 14; 15].

Починаючи з 2014 року, аграрний сектор України дедалі більше інтегрується в економічний простір Європейського Союзу. Угода про асоціацію між Україною та ЄС стала переломним моментом у трансформації зовнішньоторговельної структури країни. Після втрати частини традиційних ринків на пострадянському просторі та запровадження обмежень з боку Росії саме європейський напрям став основним у розвитку українського експорту. Особливо вагому роль у цьому процесі відіграв агропродовольчий сектор. Його частка в структурі українського експорту суттєво зросла, а ЄС став головним торговельним партнером України (рис. 1). При цьому характер цієї інтеграції є неоднозначним. З одного боку, українська аграрна продукція, насамперед зернові та олійні культури, виявилася вкрай затребуваною на європейському ринку, особливо в тих країнах, де тваринницький сектор істотно залежить від імпорту кормів. З іншого боку,

сама ця конкурентоспроможність українського виробництва почала сприйматися як загроза для окремих європейських фермерів [14; 16].

Після 2022 року ці суперечності ще більше загострилися. Тимчасова лібералізація торгівлі, створення «коридорів солідарності» та нарощування експорту української продукції до ЄС були зумовлені необхідністю підтримати Україну в умовах війни. Проте ці кроки оголили глибшу проблему: європейське сільське господарство одночасно залежить від українського імпорту і боїться наслідків української конкуренції. Такий парадокс робить інтеграцію України до спільного ринку не лише економічним, а й інституційно чутливим процесом [17; 18].

Для України ж європейська інтеграція означає не просто доступ до великого ринку, а поступову зміну самої логіки функціонування аграрного сектору. Йдеться про стандарти якості, ветеринарні, санітарні та фітосанітарні вимоги, правила державної підтримки, екологічні норми, механізми адміністрування допомоги та нову модель взаємодії між державою і виробником. Відповідно, євроінтеграція в аграрній сфері є водночас процесом глибокої інституційної модернізації [17; 18].

Перспектива вступу України до ЄС відкриває як нові можливості, так і нові ризики. Для самого Європейського Союзу Україна є не просто потенційним новим членом, а державою, здатною суттєво вплинути на політичну, бюджетну та регуляторну архітектуру аграрної політики. У разі вступу Україна потенційно могла б стати одним із найбільших отримувачів фінансування в межах Спільної аграрної політики, що неминує ставить питання про реформу критеріїв розподілу коштів, зміну пріоритетів CAP і перегляд балансу між економічними, соціальними та екологічними цілями цієї політики.

Для України це означає необхідність масштабної адаптації до *acquis communautaire*. Йдеться не лише про формальне прийняття європейського законодавства, а й про реальну розбудову адміністративної спроможності, систем моніторингу, механізмів розподілу коштів, інститутів контролю та нагляду, а також процедур забезпечення відповідності стандартам ЄС. В умовах війни та повоєнної реконструкції такий перехід є особливо складним, оскільки він збігається в часі з потребою фізичного відновлення земель, інфраструктури, техніки, логістики та виробничих систем.

У цьому сенсі вступ до ЄС має розглядатися не тільки як зовнішньополітична мета, а як фактор внутрішнього інституційного перевлаштування. Він змушує Україну відповідати на фундаментальні питання: хто буде головним бенефіціаром державної та наднаціональної підтримки; якою буде роль дрібних, середніх і великих виробників; як поєднати вимоги конкуренції з потребами соціальної стабільності; яким чином екологічні стандарти мають поєднуватися з завданнями швидкої економічної відбудови [20; 21; 22; 23; 24].

Війна завдала українському аграрному сектору величезних збитків. Було пошкоджено або зруйновано значні площі сільськогосподарських угідь, техніку, склади, логістичні маршрути, іригаційну інфраструктуру та інші елементи виробничої системи. До цього додаються втрати врожаю, дефіцит робочої сили, зростання витрат на ресурси, ускладнення експорту, потреба в розмінуванні земель та відновленні південних територій, особливо вразливих до посух [20; 21; 24]. Водночас інтеграція України до агропродовольчої системи ЄС потенційно здатна частково підвищити білкову самозабезпеченість Союзу у кормовому сегменті, хоча не скасовує потреби у глибшому перегляді європейської продовольчої моделі [30; 31].

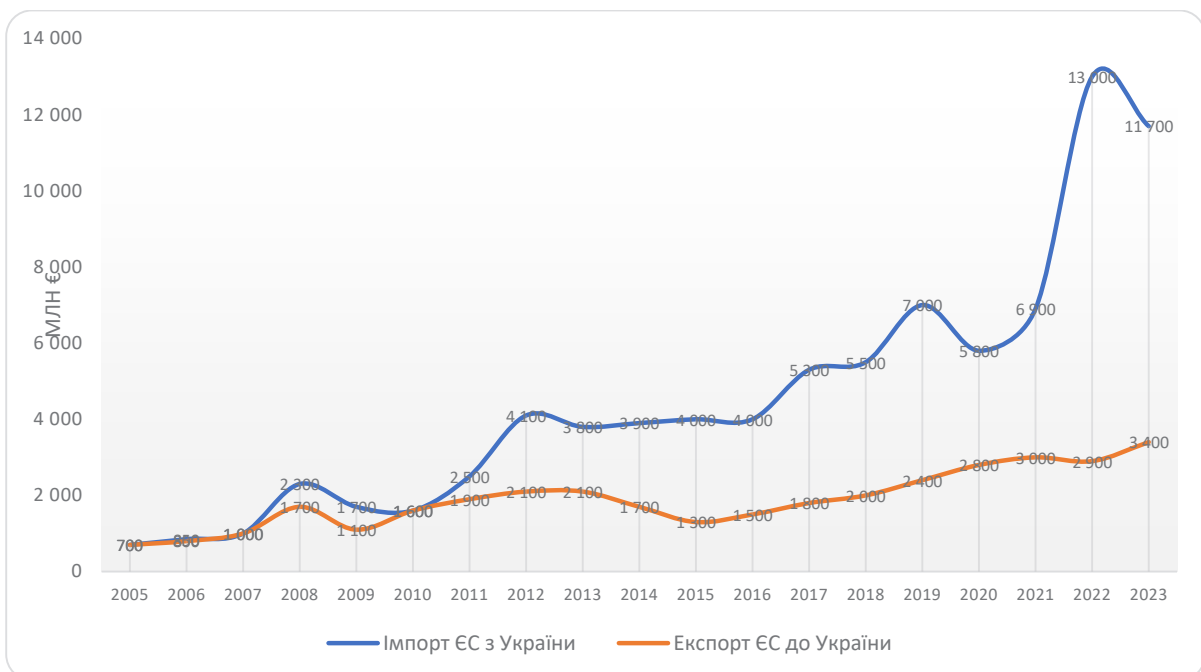

Рисунок 1 – Торговля сільськогосподарською та харчовою продукцією між Україною та ЄС

Джерело: дані надані Європейською Комісією [20; 26]

Однак реконструкція аграрного сектору не повинна зводитися лише до відновлення зруйнованого. Її необхідно розглядати як можливість інституційного переосмислення самого характеру аграрного розвитку України. Саме в процесі повоєнної відбудови вирішуватиметься, яка модель отримає пріоритет: експортно орієнтована модель концентрації, орієнтована на великі корпоративні структури, чи більш збалансована модель, у центрі якої буде підтримка сімейного фермерства, розвиток сільських територій, продовольча стійкість, екологічна модернізація та інклюзивне економічне зростання.

Це питання є не галузевим, а стратегічно державним. Вибір моделі реконструкції аграрного сектору означає вибір інституційної логіки повоєнного розвитку загалом. Якщо держава віддаватиме перевагу лише короткостроковій експортній ефективності, це може забезпечити швидкі валютні надходження, але водночас поглибити соціальну поляризацію, посилити регіональні дисбаланси та закріпити сировинний характер економіки. Якщо ж буде обрана модель, що поєднує ринкову ефективність із розвитком місцевих громад, підтримкою малих і середніх виробників, екологічною стійкістю та інституційною збалансованістю, це може закласти міцніші основи для довгострокового розвитку держави [3; 27; 29] [3; 25; 27; 29].

Аграрний сектор потрібно розглядати як одну з ключових сфер, у межах якої формується майбутня модель державного розвитку. Саме тут концентруються питання права власності, земельних відносин, ролі держави в економіці, взаємодії між національними та наднаціональними інститутами, соціальної структури села, розподілу ресурсів, екологічного регулювання, бюджетної підтримки та інтеграції до європейських норм. Іншими словами, аграрний сектор є не просто об'єктом відбудови, а полем, на якому відпрацьовується нова інституційна архітектура держави [27; 28].

Таким чином, повоєнна реконструкція аграрного сектору України має розглядатися не лише як завдання відновлення виробництва, а як складова ширшого про-

цесу формування інституційної моделі розвитку держави. Саме через призму аграрного сектору особливо виразно видно, що майбутнє України залежить не тільки від обсягів фінансування чи темпів зростання, а й від того, які інституційні рішення буде закладено в основу відбудови: кому належатимуть ресурси, хто отримає доступ до підтримки, які форми господарювання будуть визнані пріоритетними, якою буде роль держави у регулюванні ринку та наскільки глибоко європейські стандарти будуть інтегровані у національну систему розвитку.

Висновки. Отже, аграрний сектор України є однією з найважливіших сфер для осмислення майбутньої траєкторії національного розвитку. Його значення виходить далеко за межі виробництва сировини чи забезпечення експорту. У ньому поєднуються історична спадщина, сучасні ринкові трансформації, війна, реконструкція, соціальна політика, екологічні виклики та європейська інтеграція. Саме тому сільське господарство можна розглядати як один із центральних елементів формування нової інституційної моделі розвитку України.

У цьому сенсі повоєнна відбудова аграрного сектору постає не як технічне чи галузеве питання, а як стратегічний вибір моделі державності, економічної організації та суспільного розвитку. Від того, яким буде цей вибір, значною мірою залежить і те, якою буде Україна після війни: країною глибокої концентрації та вузької експортної спеціалізації чи державою, що поєднує конкурентоспроможність із соціальною стійкістю, екологічною відповідальністю та інституційною збалансованістю.

Подальші наукові розвідки доцільно зосередити на розробленні інституційних механізмів підтримки різних типів господарств у процесі повоєнної відбудови, на оцінці моделей адаптації українського аграрного сектору до норм ЄС, а також на вивченні оптимального поєднання конкурентоспроможності, соціальної інклюзивності та екологічної стійкості в межах нової моделі розвитку України.

Список використаних джерел:

1. Albaladejo Román A. Ukrainian agriculture. From Russian invasion to EU integration [Briefing]. European Parliamentary Research Service (EPRS), 2024.
2. Mamonova N., Borodina O., Kuns B. Ukrainian Agriculture in Wartime – Resilience, Reforms, and Markets. Transnational Institute, 2023.
3. Neyter R., Zorya S., Muliar O. Agricultural War Damages, Losses, and Needs Review. KSE Agrocenter; World Bank, 2024.
4. OECD. Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2023: Adapting Agriculture to Climate Change. OECD Publishing, 2023.
5. SSSU. Personal peasant households as of January 1, 2021 [online archives]. State Statistics Service of Ukraine, 2021.
6. SSSU. Statistical Yearbook of Ukraine – 2021. State Statistics Service of Ukraine, 2022.
7. Cochet H., Levesque R., Jaubertie C., Pardon L., Randimbivololona C., Sanchez D. La question agraire en Ukraine: Dynamiques récentes et enjeux actuels. Les réunions thématiques d'Agter, 2010.
8. Cochet H. Agriculture de lopin et agribusiness en Ukraine. Comptes Rendus de l'Académie d'Agriculture de France, Session of 13 June 2012.
9. Mamonova N. Patriotism and Food Sovereignty: Changes in the Social Imaginary of Small-Scale Farming in Post-Euromaidan Ukraine. Sociologia Ruralis, 2018, vol. 58, no. 1, pp. 190-212.
10. DG Trésor. Ukraine: Agriculture & Alimentation. Direction générale du Trésor, 2021.
11. Matuszak S. The Breadbasket of the World? Agricultural Development in Ukraine. OSW – Centre for Eastern Studies, 2021.
12. Bogonos M., Chmil A., Martyshev P., Nazarkina R., Nykolyuk O., Pyvovar P., Stolnikovych H. Agricultural Outlook Ukraine 2024-2033. KSE Agrocenter, 2023.
13. Moldavan L., Pimenowa O., Wasilewski M., Wasilewska N. Sustainable Development of Agriculture of Ukraine in the Context of Climate Change. Sustainability, 2023, vol. 15, no. 13, art. 10517.
14. L'agriculture ukrainienne sous tension. Working Paper no. 10. OFCE, 2022.
15. Demay J., Ringeval B., Pellerin S., Nesme T. Half of global agricultural soil phosphorus fertility derived from anthropogenic sources. Nature Geoscience, 2023, vol. 16, no. 1, pp. 69–74.

16. Gagalyuk T., Ostapchuk I., Lapa V., Balmann A. Why did Ukraine become a Key Player on the World Agri-Food Markets? An Enterprise-Level Perspective. *German Journal of Agricultural Economics*, 2022, vol. 71, no. 3, pp. 114-133.
17. Matuszak S. In Search of New Routes. *Ukraine's Foreign Trade After the Revolution of Dignity*. OSW Studies 75. OSW – Centre for Eastern Studies, 2018.
18. European Commission. Monitoring EU agri-food trade – Previous editions. 2024. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/international/agricultural-trade/trade-and-international-policy-analysis/monitoring-eu-agri-food-trade-previous-editions_en
19. Konończuk W., Sadecki A., Iwański T., Strzelczyk T., Szytk S. Neighbourly feuds. The problem with Ukrainian grain on the Central European markets [OSW Commentary]. OSW – Centre for Eastern Studies, 2023.
20. European Commission. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council on pre-enlargement reforms and policy reviews. Communication No. 146. European Commission, 2024.
21. Blockmans S. The Impact of Ukrainian Membership on the EU's Institutions and Internal Balance of Power [Policy Paper]. International Centre for Defence and Security, 2023.
22. Emerson M. The Potential Impact of Ukrainian Accession on the EU's Budget - And the Importance of Control Valves [Policy Paper]. International Centre for Defence and Security, 2023.
23. Darvas Z., Dabrowski M., Grabbe H., Léry Moffat L., Sapir A., Zachmann G. Ukraine's path to European Union membership and its long-term implications. Policy Brief 05. Bruegel, 2024.
24. Régnier E., Catallo A., Aubert P.-M., Bolduc N. CAP and European budget negotiations: how might the French position change in response to major shocks? Study no. 1/24. IDDRI, 2024.
25. Nivievskiy O., Iavorskiy P., Donchenko O. Assessing the role of small farmers and households in agriculture and the rural economy and measures to support their sustainable development [Study commissioned by EU SAFPI Project]. KSE, 2023.
26. European Commission. Ukraine 2023 Report [Commission Staff Working Document]. European Commission, 2023.
27. Nivievskiy O., Neyter R. An Interim Assessment of the War-Induced Damages and Losses in Ukraine's Agriculture. *Ukrainian Analytical Digest*, 2024, no. 5, pp. 2–7.
28. Flamm P., Kroll S. Environmental (in)security, peacebuilding and green economic recovery in the context of Russia's war against Ukraine. *Environment and Security*, 2024, vol. 2, no. 1, pp. 21–46.
29. Nieczypor K. Ukraine: The world's biggest minefield. OSW – Centre for Eastern Studies, 22 November 2023.
30. Albaladejo Román A. EU protein strategy [Briefing]. European Parliamentary Research Service (EPRS), 2023.
31. Poux X., Aubert P.-M. An agroecological Europe in 2050: multifunctional agriculture for healthy eating. Findings from Ten Years For Agroecology (TYFA) modelling exercise. Study 09/18. IDDRI, 2018.

References:

1. Albaladejo Román, A. (2024). Ukrainian agriculture. From Russian invasion to EU integration [Briefing]. European Parliamentary Research Service (EPRS).
2. Mamonova, N., Borodina, O., & Kuns, B. (2023). Ukrainian Agriculture in Wartime – Resilience, Reforms, and Markets. Transnational Institute.
3. Neyter, R., Zorya, S., & Muliar, O. (2024). Agricultural War Damages, Losses, and Needs Review. KSE Agrocenter; World Bank.
4. OECD. (2023). Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2023: Adapting Agriculture to Climate Change. OECD Publishing.
5. SSSU. (2021). Personal peasant households as of January 1, 2021 [online archives]. State Statistics Service of Ukraine.
6. SSSU. (2022). Statistical Yearbook of Ukraine – 2021. State Statistics Service of Ukraine.
7. Cochet, H., Levesque, R., Jaubertie, C., Pardon, L., Randimbivololona, C., & Sanchez, D. (2010). La question agraire en Ukraine: Dynamiques récentes et enjeux actuels. Les réunions thématiques d'Agter.
8. Cochet, H. (2012). Agriculture de lopin et agribusiness en Ukraine. *Comptes Rendus de l'Académie d'Agriculture de France*, Session of 13 June 2012.
9. Mamonova, N. (2018). Patriotism and Food Sovereignty: Changes in the Social Imaginary of Small-Scale Farming in Post-Euromaidan Ukraine. *Sociologia Ruralis*, vol. 58, no. 1, pp. 190–212.
10. DG Trésor. (2021). Ukraine: Agriculture & Alimentation. Direction générale du Trésor.
11. Matuszak, S. (2021). The Breadbasket of the World? Agricultural Development in Ukraine. OSW – Centre for Eastern Studies.
12. Bogonos, M., Chmil, A., Martyshev, P., Nazarkina, R., Nykolyuk, O., Pyvovar, P., & Stolnikovych, H. (2023). Agricultural Outlook Ukraine 2024–2033. KSE Agrocenter.
13. Moldavan, L., Pimenowa, O., Wasilewski, M., & Wasilewska, N. (2023). Sustainable Development of Agriculture of Ukraine in the Context of Climate Change. *Sustainability*, vol. 15, no. 13, Art. 10517.
14. Lévassieur, S. (2022). L'agriculture ukrainienne sous tension (Working Paper no. 10). OFCE.
15. Demay, J., Ringeval, B., Pellerin, S., & Nesme, T. (2023). Half of global agricultural soil phosphorus fertility derived from anthropogenic sources. *Nature Geoscience*, vol. 16, no. 1, pp. 69–74.
16. Gagalyuk, T., Ostapchuk, I., Lapa, V., & Balmann, A. (2022). Why did Ukraine become a Key Player on the World Agri-Food Markets? An Enterprise-Level Perspective. *German Journal of Agricultural Economics*, vol. 71, no. 3, pp. 114–133.
17. Matuszak, S. (2018). In Search of New Routes. *Ukraine's Foreign Trade After the Revolution of Dignity* (OSW Studies 75). OSW – Centre for Eastern Studies.
18. European Commission. (2024a). Monitoring EU agri-food trade – Previous editions. Available at: https://agriculture.ec.europa.eu/international/agricultural-trade/trade-and-international-policy-analysis/monitoring-eu-agri-food-trade-previous-editions_en
19. Konończuk, W., Sadecki, A., Iwański, T., Strzelczyk, T., & Szytk, S. (2023). Neighbourly feuds. The problem with Ukrainian grain on the Central European markets [OSW Commentary]. OSW – Centre for Eastern Studies.
20. European Commission. (2024b). Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council on pre-enlargement reforms and policy reviews (Communication no. 146). European Commission.
21. Blockmans, S. (2023). The Impact of Ukrainian Membership on the EU's Institutions and Internal Balance of Power [Policy Paper]. International Centre for Defence and Security.
22. Emerson, M. (2023). The Potential Impact of Ukrainian Accession on the EU's Budget – And the Importance of Control Valves [Policy Paper]. International Centre for Defence and Security.

23. Darvas, Z., Dabrowski, M., Grabbe, H., Léry Moffat, L., Sapir, A., & Zachmann, G. (2024). Ukraine's path to European Union membership and its long-term implications (Policy Brief 05). Bruegel.
24. Régnier, E., Catallo, A., Aubert, P.-M., & Bolduc, N. (2024). CAP and European budget negotiations: how might the French position change in response to major shocks? (Study no. 1/24). IDDRI.
25. Nivievskyi, O., Iavorskyi, P., & Donchenko, O. (2023). Assessing the role of small farmers and households in agriculture and the rural economy and measures to support their sustainable development [Study commissioned by EU SAFPI Project]. KSE.
26. European Commission. (2023). Ukraine 2023 Report [Commission Staff Working Document]. European Commission.
27. Nivievskyi, O., & Neyter, R. (2024). An Interim Assessment of the War-Induced Damages and Losses in Ukraine's Agriculture. Ukrainian Analytical Digest, no. 5, pp. 2–7.
28. Flamm, P., & Kroll, S. (2024). Environmental (in)security, peacebuilding and green economic recovery in the context of Russia's war against Ukraine. Environment and Security, vol. 2, no. 1, pp. 21–46.
29. Nieczytor, K. (2023, November 22). Ukraine: The world's biggest minefield. OSW – Centre for Eastern Studies.
30. Albaladejo Román, A. (2023). EU protein strategy [Briefing]. European Parliamentary Research Service (EPRS).
31. Poux, X., & Aubert, P.-M. (2018). An agroecological Europe in 2050: multifunctional agriculture for healthy eating. Findings from Ten Years For Agroecology (TYFA) modelling exercise (Study 09/18). IDDRI.

Shyshkovskiy Andrii

West Ukrainian National University

THE ROLE OF THE AGRICULTURAL SECTOR IN SHAPING UKRAINE'S INSTITUTIONAL DEVELOPMENT MODEL UNDER CONDITIONS OF POST-WAR RECONSTRUCTION AND EUROPEAN INTEGRATION

*The article examines the role of the agricultural sector in shaping Ukraine's institutional development model under conditions of post-war reconstruction and European integration. The relevance of the topic is determined by the strategic importance of agriculture for economic resilience, rural recovery, food security, and regulatory adaptation to the European Union. The study aims to identify how the structure of the agricultural sector influences broader state-building choices in the period of reconstruction and integration. The methodological basis combines the institutional approach, structural and functional analysis, comparative analysis, and generalization of analytical and statistical materials. The study demonstrates that Ukrainian agriculture should be understood not only as an export-oriented branch of the economy, but also as a sphere where property relations, land governance, social stability, environmental regulation, public support mechanisms, and integration into European markets intersect. The results show that post-war reconstruction will inevitably involve a strategic choice between different models of sectoral development: a concentration-oriented model based on large export-driven corporate structures, and a more balanced model centered on family farming, support for rural communities, diversification, and long-term sustainability. It is argued that this choice will have consequences far beyond agriculture, because it will influence the future distribution of resources, the configuration of state support, the resilience of rural territories, and the institutional balance between efficiency, competitiveness, and social inclusion. Particular attention is given to the role of European integration as a driver of institutional transformation. Alignment with EU standards, implementation of the *acquis communautaire*, access to the common market, and prospective participation in the Common Agricultural Policy are presented as factors that will reshape the principles of governance in the agrarian sphere. At the same time, the study emphasizes that adaptation to EU requirements should not be reduced to formal legislative changes; it must be accompanied by the creation of effective administrative capacity and by a reconstruction strategy that reflects national development priorities. The practical value of the article lies in substantiating the need to treat the agricultural sector as one of the core arenas of institutional design in post-war Ukraine and in highlighting the policy alternatives that should be considered when shaping a resilient, socially balanced, and European-oriented development model.*

Keywords: agricultural sector; institutional development model; post-war reconstruction; European integration; Common Agricultural Policy; rural areas.

JEL classification: F15, O43, Q15, Q18

Дата надходження статті: 23.02.2026

Дата прийняття статті: 16.03.2026

Дата публікації статті: 29.05.2026